

Ten geleide

Wij belijden met de twaalf artikelen van het algemeen ongetwijfeld christelijk geloof 'één heilige, katholieke, christelijke kerk'. Paulus bidt in Efeze 3:18-19: 'opdat u ten volle zou kunnen begrijpen, met alle heiligen, wat de breedte en lengte en diepte en hoogte is, en u de liefde van Christus zou kennen, die de kennis te boven gaat, opdat u vervuld zou worden tot heel de volheid van God'. Met al de heiligen. Daaraan moest ik denken toen ik de tekst van *Rhythmica Oratio* voor het eerst onder ogen kreeg. Deze diepe devotie van de cisterciënzer monnik Arnulf van Leuven (ca. 1200-1250) in de overdenking van zeven lichaamsdelen van Jezus Christus aan het kruis ademt de sfeer van Bernardus van Clairvaux (1090-1153). Dit voorbeeld van Latijnse lijdenslyriek werd het begin van een verrassende ontdekkingstocht en creatief proces.

Dat de katholieke cisterciënzer traditie van de passiemeditatie via en onder de reformatie door in het gereformeerde protestantisme terecht is gekomen, lijdt geen twijfel. Juist op het terrein van de spiritualiteit blijkt dat het gereformeerde protestantisme schatplichtig is aan de katholieke traditie en stevig geworteld is in de kerk der eeuwen. Het is ons verlangen om met 'alle heiligen' uit de kerk der eeuwen iets te mogen leren verstaan van de rijkdom die in het verlossingswerk van Jezus Christus ligt, binnen de ruimte van de Schriften die van Hem getuigen.

Gaandeweg werd het idee geboren een eigentijds stichtelijk katholiek-gereformeerd vervolg te geven aan deze traditie van de passiemeditatie.

Er is in deze uitgave een zorgvuldige en getrouwe vertaling van de rijmgebeden van Arnulf van Leuven opgenomen. Prof. dr. Marten van Willigen heeft deze vertaling met de hem kenmerkende bevoegenheid

voor zijn rekening genomen. Wij danken hem hartelijk voor zijn werk.

Er is gekozen voor een interkerkelijk palet van auteurs voor de meditaties over de zeven lichaamsdelen van Christus aan de hand van Schrift en traditie.

De meditaties in deze bundel zijn geschreven door: ds. Kees Droger (CGK), prof. dr. Maarten Kater (CGK), prof. dr. Arie de Reuver (PKN), ds. Sjaak Schuurman (PKN), prof. dr. Wim van Vlastuin (HHK) ds. Alfred van de Weg (HHK). Naast de hierboven genoemde auteurs heeft ondergetekende ook een reeks meditaties geschreven.

Wij zijn de auteurs zeer erkentelijk en dankbaar voor hun welwillende bereidheid en bijdrage aan dit unieke project. De meditaties zijn bedoeld als een geestelijk kompas voor in de lijdens tijd en vormen de hoofdmoot van deze publicatie. Het *Sola Scriptura* van de reformatie komt naar voren in de gekozen dagteksten. Puttend uit de traditie en leunend op de Heilige Schrift zijn door de schrijvers meditaties voor de passie tijd geschreven die de zeven lijdensweken bestrijken. De protestantse traditie van zeven lijdensweken correspondeerde met de zeven lichaamsdelen van de Zaligmaker.

Door het opnemen van de twee meer wetenschappelijke bijdragen die dr. Arie de Reuver en dr. Jan Smelik voor een symposium hebben geschreven, krijgt de daarin geïnteresseerde lezer theologische en musicologische achtergronden en context aangeboden.

In de bijdrage van dr. de Reuver over passie meditatie bij Bernardus, Ruusbroec en Luther vraagt hij aandacht voor het eigene van elke persoon. De Reuver laat zien hoe de passie meditatie bij Luther in het licht van Pasen komt te staan. Evaluerend merkt hij op dat uit een vergelijking tussen de drie genoemde auteurs duidelijk blijkt dat er eerder sprake is van continuïteit dan van discontinuïteit.

Dr. Smelik belicht theologische en spirituele achtergronden van de *Rhythmica oratio* en de liedbewerkingen ervan met speciale aandacht voor het meesterwerk *Membra Jesu nostri* van de hand van Buxtehude

(1637-1707). Zijn bijdrage moet gezien worden tegen de achtergrond van de weg die de tekst van Arnulf van Leuven heeft afgelegd in de verschillende tradities. Deze is aansprekend en leidde tot de idee om een muzikaal accent toe te voegen. Delen van Arnulf van Leuven's dichtwerk werden getoonzet door de eerder genoemde barokcomponist Buxtehude. Rondom het verschijnen van deze uitgave wordt het intieme *Membra Jesu nostri* op kwalitatief hoogwaardige wijze uitgevoerd door Gerard de Wit en leden van zijn Dutch Baroque Orchestra en het Dutch Baroque Vocal Consort.

Naast het theologische en musicologische perspectief moet ook een kunstzinnige benadering genoemd worden. We hebben individuele leden van de christelijke kunstenaarsvereniging Korfbereid gevonden om op creatieve wijze de zeven lichaamsdelen te verbeelden. Passend bij de betreffende meditatie zijn deze kunstwerken opgenomen om via het oog een extra dimensie toe te voegen. Ook de cover is door een van hen gemaakt. Wij zijn de kunstenaars van Korfbereid dankbaar voor hun enthousiaste en creatieve bijdrage aan deze publicatie.

Dit interdisciplinaire project zou zonder de ruimhartige bijdragen van sponsoren niet mogelijk zijn geweest. Wij willen op deze plaats onze hartelijke dank uitspreken voor de ruimhartige wijze waarop financieel bijgedragen is. Ook willen wij uitgeverij Jongbloed in de personen van Eline van Vreeswijk-van Bloemendaal en Annemarie van Eijsden-Walop hartelijk danken voor de fijne contacten en betrokken wijze waarop deze publicatie tot stand is gekomen.

Tot slot een warm woord van dank aan Dirk Jan en Corine Heijkamp van iConnect media voor alle tijd en energie die zij in dit mooie project hebben willen steken. De weg die wij samen mochten afleggen centreerde zich rond de voet van het kruis waar Christus in Zijn onuitsprekelijke liefde Zichzelf gaf voor zondaren. Met de Nederlandse Geloofsbelijdenis belijden wij: 'Wij vinden alle vertroosting in Zijn wonden en behoeven geen

enkel ander middel te zoeken of te bedenken, om ons met God te verzoenen.' Daarmee is ook het verlangen waarmee deze bundel het licht ziet aangegeven: laat Jezus Christus ons genoeg zijn tot volkomen verzoening!

Hervormingsdag A.D. 2022, Lunteren

Jeroen Kloosterman, predikant van de Bethelkerk (wijk Zuid) in Lunteren (HHK)

Deel I

Meditaties voor de lijdenstijd

Jan Neven, **Om onze voeten te richten op de weg van de vrede** (Lukas 1:79b)
Acrylverf op paneel, 68 x 68 cm

Meditaties voor de eerste lijdensweek

I. Ad pedes

[Gebed] gericht aan de voeten [van de lijdende Christus Die aan het kruis hangt]¹

1. Salve mundi salutare,	<i>Gegroet, U Die de redding² van de wereld bent,</i>
Salve, Salve, Jesu care!	<i>Gegroet, gegroet, dierbare Jezus.³</i>
Cruci tuae me aptare	<i>Ik zou mezelf graag aan Uw kruis willen</i>
Vellem vere, tu scis quare.	<i>Vastmaken⁴, U weet wel waarom.</i>
Da mihi tui copiam. ⁵	<i>Geef mij Uw overvloed.</i>

1. Het opschrift boven deze gebeden geeft het kader aan waarbinnen zij oorspronkelijk gebeden dienden te worden: 'Ritmisch gebed op elk afzonderlijk/willekeurig lid van de ledematen van de lijdende en aan het kruis hangende Christus.' In de late middeleeuwen is de Crucifix, 'de aan het kruis Vastgehechte', Christus Die aan het kruis hangt, gemeengoed geworden, niet alleen in de kerkgebouwen zelf, boven of dicht bij het altaar, maar ook in de huizen en als persoonlijke hanger voor de gelovigen.

2. De term *salutare* komt reeds voor in de Vulgaat. Het gebruik van de onzijdige vorm wijst hier op het alomvattende karakter van Christus' verlossingswerk. Zonder Hem zou de wereld zeker niet gered zijn en zou redding en verlossing (=salutare) ondenkbaar zijn geweest.

3. In de middeleeuwse devotie neemt het 'wees gegroet' een belangrijke plaats in. De moeder van Jezus, Maria, die vaak met het kind wordt afgebeeld, wordt ook aanbeden met 'wees gegroet'. Hier wordt in het Latijn meestal de aanbiddingsgroet *ave* gebruikt. De term *salve* wordt in klassiek Latijn standaard gebruikt voor de afscheidsgroet. In deze tekst echter ook als aanbiddingsgroet van de gekruisigde Christus.

4. Het Latijnse *aptare* lijkt hier in de klassieke betekenis *aandoen* bedoeld te zijn. Het Latijn gebruikt de term ook voor het aandoen van een ring aan een vinger. *Mijzelf aan het kruis aandoen* is hetzelfde als *mijzelf aan het kruis bevestigen/vastmaken*. Tegelijk klinkt in het verbum *aptare* de klassieke betekenis *geschikt/passend maken* door. In de middeleeuwse devotie werd dit onder meer bereikt door boetedoening, het uitspreken van Pater Nosters, Ave Maria's en andere gebeden.

5. Uit het vervolg van het gebed is dit wel af te leiden. De bidder weet zich schuldig voor God en vraagt om vergeving.

2. Ac si praesens sic accedo	<i>Ja, als U aanwezig bent, dan kom ik tot U,</i>
Imo te praesentem credo	<i>Sterker nog, ik geloof dat U aanwezig bent.</i>
O quam mundum hic Te cerno!	<i>O, hoe zuiver en rein zie ik U hier!</i>
Ecce Tibi me prosterno;	<i>Zie! Ik werp me neer voor U;</i>
Sic facilis ad veniam.	<i>Die zo bereid bent te vergeven.</i>
3. Clavos pedum, plagas duras,	<i>De voetnagels, de harde slagen,</i>
Et tam graves impressuras	<i>Die er zo diep in zouden gaan,</i>
Circumplector cum affectu,	<i>Die omarm ik vol liefde,</i>
Tuo pavens in aspectu,	<i>Huiverend voor Uw aangezicht,</i>
Tuorum memor vulnerum.	<i>Gedachtig aan Uw wonden.</i>
4. Grates tantae caritati	<i>Laten we dank betuigen voor zo grote liefde,</i>
Nos agamus vulnerati.	<i>Gewond als wij zijn.⁶</i>
O amator peccatorum:	<i>O, U Die zondaren liefhebt,</i>
Reparator confractorum	<i>U, Die gebrokenen weer herstelt.</i>
O dulcis Pater Pauperum!	<i>O, liefdevolle Vader van de armen.⁷</i>
5. Quidquid est in me	<i>Wat in mij ook maar gebroken is,</i>
confractum	
Dissipatum, aut distractum,	<i>Te gronde is gericht of zijn verband verloren</i>
	<i>heeft,</i>
Dulcis Jesu, totum sana,	<i>Liefdevolle Jezus, genees het geheel en al.</i>
Tu restaura, tu complana	<i>Herstel mij, ruim mijn problemen uit de weg,</i>
Tam pio medicamine.	<i>Met Uw zo heilige medicament.</i>

6. Het Latijnse *vulnerati*, *verwond/gewond*, kan in deze context m.i. zeker een geestelijke uitleg hebben. De gewonde Christus is dan in feite het normatieve voorbeeld voor de gelovigen die geestelijk verwond zijn.

7. Misschien een zinspeling op de zaligsprekingen, hoewel de letterlijke betekenis hier ook mogelijk blijft.

- 6.** Te in tua cruce quaero
Prout queo, corde mero:
Me sanabis hic, ut spero:
Sana me, ut salvus ero,
In tuo lavans sanguine,
- U zoek ik, aan Uw kruis,
Naar mijn vermogen, met een zuiver hart.
Hier zult U mij genezen, naar ik hoop:
Genees mij, zodat ik behouden zal zijn,
[Mij] wassend in Uw bloed.⁸*
- 7.** Plagas tuas rubicundas
Et fixuras tam profundas,
Cordi meo fac inscribe,
Ut configar totus tibi,
Te modis amans omnibus.
- Schrijf alstublieft Uw rode striemen,
Die zo diep zouden doordringen
In mijn eigen hart,
Opdat ik helemaal aan U verbonden word,
Ik, die U op alle mogelijke manieren liefheb.*
- 8.** Dulcis Jesu, pie Deus,
Ad te clamo, licet reus,
Praebe mihi te benignum,
Ne repellas me indignum
De tuis sanctis pedibus.
- Liefdevolle Jezus, genadige God,
Tot U roep ik, ook al ben ik schuldig,
Betoon U welwillend tegenover mij.
Verdrijf mij, een onwaardige, toch niet
Van Uw heilige voeten.⁹*
- 9.** Coram cruce procumbentem,
Hosque pedes complectentem
Jesu bone, non me spernas,
Sed de cruce sancta cernas
Compassionis gratia.
- [Mij], die voor het kruis voorovergebogen ligt,
En die deze voeten omhelst.
Goede Jezus, veracht mij niet,
Maar zie van het heilig kruis [op mij] neer,
Omwille van Uw barmhartigheid.*

8. Op het Christusbeeld uit Keulen ontbrak het bloed aanvankelijk nog. Twee eeuwen later, rond 1500, werd deze omissie alsnog ongedaan gemaakt en werd ook het bloed van Christus op het beeld aangegeven.

9. In het Latijn: *ne repellas, drijf niet terug/verdrijf niet*. De bidder die eerbiedig voor het kruisbeeld geknield ligt, kijkt langzaam omhoog. Het eerste wat hij van het beeld ziet zijn de doornagelde voeten van Jezus. Hierop is dan ook het eerste gedicht geschreven. De fysieke herbeleving van het lijden wordt imaginair door het beeld gestimuleerd. In de middeleeuwen deed men er alles aan om de intensiteit van het lijden van Christus zo expressief mogelijk voor te stellen, opdat men zich met dit lijden zoveel mogelijk zou identificeren.

10. In hac cruce stans directe, *U, Die hier staat, vastgemaakt aan het
kruis,*
Vide me, o mi dilecte, *Zie mij, o mijn Geliefde,*
Ad te totum me converte: *Bekeer mij geheel tot U:*
Esto sanus, dic aperte, *Wees duidelijk, zeg mij openlijk:*
Dimitto tibi omnia. *Ik vergeef u alles.*